

**ЗАВРЪЩАНЕ КЪМ „ИЗОСТАВЕНИЯ СТРОЕЖ“:
НЕНАПИСАНИЯТ „МОРСКИ РОМАН“ НА АНДРИЧ**

Светлозар Игов
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**RETURN TO THE DESERTED BUILDING SITE: THE MARITIME
NOVEL WHICH ANDRIC NEVER WROTE**

Svetlozar Igov
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

In 1968, Ivo Andric told Svetlozar Igov he was writing a novel about the Balkan man meeting the sea. Until then, several excerpts from that novel having the Bosnian clerk Dražeslav as its main character had been published. However, no further publications have appeared, neither have any been found in his archive after his death.

In 1989, Svetlozar Igov published the fragments of the novel written so far together with other works by Andric dedicated to waters, the sea and the sun under the title *Летуване на юг* [*On Summer Holiday Down South*], accompanied by the essay „The Balkan Man and the Sea, or Ivo Andric’s Unwritten Marine Novel.“

In this study the editor outlines the compiling principles behind his construction of Ivo Andric’s marine novel.

Key words: deserted novel, maritime theme, water and dream, solar imagination, constructing a novel.

Заглавието на настоящия текст се състои от две части. Първата – „Завръщане към изоставения строеж“ – отправя към предговора под заглавие „Изоставеният строеж“ от Жанета Джурич Перишич към един недовършен роман на Иво Андрич, издаден от Перишич под заглавие „На слънчевата страна“ в Матица Сръбска през 1994 година. Втората част от заглавието на този текст – „Ненаписаният морски роман“ отправя към моя послеслов „Балканецът и морето или ненаписаният роман на Иво Андрич“, публикуван към конструирания от мен

„морски роман“ на Иво Андрич, издаден под заглавие „Летуване на юг“ от варненското издателство „Георги Бакалов“ през 1989 година.

Реконструкцията на романа „На слънчевата страна“ е проследена от Жанета Джурич Перишич в подробно изследване, издадено през 1992 година от фондация „Иво Андрич“ под заглавие „Кавалерът на Светия дух. За един недовършен роман на Иво Андрич“.

За какво става дума?

Още в началото на 20-те години на ХХ век, в самото начало на своята прозаическа фаза, Иво Андрич започва да публикува текстове с герой Тома Галус. Този герой, смятан от изследователите за автобиографичен двойник на автора, се среща в още няколко прозаически текста, последните два от които са публикувани през 1960 година. Тези текстове са „Унесът и страданието на Тома Галус“ (1934), „На слънчевата страна“ (1952), „Слънце“ (1960), „В килия номер 115“ (1960), „Изкушение в килия номер 38“ (1924) и триптихът „Елена, жената, която я няма“, първият фрагмент от който е публикуван през 1934 г. с подзаглавие „Галусов запис“. Както се вижда, Андрич цели четири десетилетия не е изоставял замисъла за по-голяма повествователна творба с герой Тома Галус, но след 1960 година до смъртта му нови откъси от нея не са публикувани.

След смъртта на Иво Андрич в архива му е намерена зелена картонена папка (ИА 214), на която с авторовия почерк е написано на ръка „Na sunčanoj strani (Gallus)“ с допълнението „две завършени глави, останалото в бележки“. Двете завършени глави са „Царството на Постружник“ (втора глава, част от която е публикуваният откъс „Слънце“) и „Прокълната история“ (четвърта глава). Въз основа на приложените бележки Жанета Перишич реконструира романа, като подрежда публикуваните дотогава и непубликуваните текстове според хронологията на събитията и указанията в Андричевите бележки.

Така реконструиран, романът представя разказ за престоя на Тома Галус в тъмницата, в която е арестуван след завръщането си от морско пътешествие до Червено море в деня на обявяването на Първата световна война. В тъмницата арестуваният невинен младеж среща и се сблъсква морално с хладнокръвния престъпник, интригант, фалшификатор и педофил Постружник. За разлика от кратките прозаически скици, публикувани приживе, които разказват за кафкианското попадане в тъмницата на Тома Галус и неговите „унеси и страдания“, двете доста големи по обем посмъртно публикувани глави пренасят вниманието на повествуването върху неговия съкилийник

Постружник и живота му, като ни въвеждат в атмосферата на буржоазния живот в Триест и Виена.

Тук не е мястото да проследявам изследователската реконструкция и анализ на Перишич, нито на хипотезата на Иво Тарталя защо Андрич е изоставил този роман.

Ще се прехвърля върху моя опит да конструирам един друг недовършен роман на Иво Андрич, който също е свързан с прозата за Тома Галус и излага друга хипотеза за причините за изоставянето на романа за Тома Галус.

Към тази романова конструкция ме насочи самият Андрич в разговор в началото на 1968 година. Според Андрич това трябвало да бъде роман за срещата на един босенец с Дубровник и морето. Писателят ми разказа най-напред историята за удивлението на босненеца от една топка от слонова кост, чието предназначение му остава неясно, защото съзнанието му не разбира неща, които нямат утилитарно предназначение. Това всъщност бе епизод от фрагмента „Среща“ (1965) от поредицата за босненския писар Дражеслав и неговата среща с Дубровник и морето, с дубровничани и приморци, един друг и съвсем различен от неговата босненска котловина свят. Знаех вече и други фрагменти за писаря Дражеслав и добре разбирах Андричевия замисъл за този нов роман. Това щеше да бъде излазът от босненската котловина в един друг, отворен, широк и свободен, светъл и красив свят, свят на осъществимите блянове. Точно това свърза в съзнанието ми Андричевия замисъл за роман за срещата с морето с прозата му за Тома Галус, където от свързаните с морските му пътувания блянове героят попада кафкиански в тъмницата. Унесите на Тома Галус се разгарят и в тъмницата, такъв е блянът му по „Елена, жената, която я няма“.

За морето и водите като убежище на трансценденталните нагласи на Иво Андрич говоря доста и в дисертацията си за Андрич (завършена през 1970 година, защитена през 1978 година и излязла от печат през 1992 година).

Очаквах нови текстове от романа за Дражеслав, но такива не се появиха. И тогава реших да конструирам ненаписания Андричев роман за морето, като събера всички негови текстове за морето, водите и трансцендентните блянове. Така подбрах 15 негови творби – разкази, прозаични скици, новели и есета, и ги издадох през 1989 година под заглавие „Летуване на юг“, към което написах послеслов „Балканецът и морето или ненаписаният роман на Иво Андрич“, в който обясних съставителската си концепция. А когато Жанета Джукич Пе-

ришич издаде своето изследване за другия недовършен роман на Иво Андрич, ми се проясни и една от причините, поради която Андрич е изоставил романа за Тома Галус и не е публикувал приживе двете глави „На слънчевата страна“ и „Прокълната история“. Тези две глави сочат, че Андрич е тръгнал отначало към създаването на роман, свързан с престъпника Постружник и буржоазната среда, в която се разгръщат неговите авантюри. След 1960 година обаче Андрич не публикува нови откъси от романа за Тома Галус, а двете глави, посветени на Постружник, си остават в архива му, откъдето след смъртта му ги изважда на бял свят Жанета Джукич Перишич и реконструира романа „На слънчевата страна“.

Не мисля обаче, че Андрич изоставя напълно романа за Тома Галус. Той изоставя само една от възможните му посоки, по която е тръгнал, развиваща линията за срещата му с неговия контрапункт Постружник. Но в текстовете за Тома Галус има и една друга линия – на трансцендентните копнежи и унеси, за които свидетелстват както „Унесът и страданието на Тома Галус“ (1931), така и „Галусовият запис“ „Елена, жената, която я няма“ (1934). Първият Галусов „унес“ е свързан с морето, вторият – с жената. По същото време, когато са писани и публикувани тези записи **за** и **на** Галус, Иво Андрич пише и есето „Португалия, зелена земя“ (1931) и трудно определямата жанрово прозаическа скица, която може да бъде четена и като есе, и като разказ, „Байрон в Синтра“ (1935). В тези португалски текстове жената и морето, видени едновременно като унес и реалност, са слети в един общ трансцендентен копнеж. Мотивът за морето като убежище на трансцендентни копнежи е силно засвидетелствуван и в друг текст от 30-те години – есето „Полет над морето“ (1932), чийто своеобразен новелистичен вариант е публикуваният през 1959 година разказ „Летуване на юг“. Затова ми се струва неслучайно, че след отказа от сюжетната и персонажната линия „Постружник“, която отвежда към социално-критичен психологически роман, Андрич подема „морско-бленуващата“ линия на Тома Галус и я трансформира в роман за срещата на затворения балканско-котловинен човек с морето като символ на един свободен свят с отворени хоризонти. Още в края на „Унесът и страданието на Тома Галус“ (1931) Андрич „сепва“ героя си от неговия поетичен морски унес:

„Сепнаха го свирене и виковете, приглушени от далечината и стените. Като че демонстранти минаваха край затворническия зид. През шума на човешките гласове се долавяха тръбни звуци и маршове. Тогава за пръв път се сепна от своя унес. Усети в тези звуци неяс-

ния страх пред нещо, което приближава и го хвърля там, където го отнесе онзи гаден удар отпреди малко, на отвъдната страна на целия този свободен и пеещ свят, навън, на брега, където бяха страданията, унижението и поражението. Инстинктивно поиска да запуши уши, но нищо не помагаше, защото този марш, вече като нещо отдавна познато, трещеше и бушуваше като че в самата му утроба. Това бяха първите звуци на новите времена, в които ще изчезнат може би завинаги радостите на свободния живот и в които накрая човек ще ръфа човека като звяр, само че без никакъв смисъл“.

Тези думи, мисля, добре показват защо Андрич не продължава линията на „Постружник“, а иска да продължи линията на прекъснатите „унеси“ на Тома Галус в един нов морски роман. Той вече достатъчно е изразил ужаса на „захвърлеността“ в историята в своите босненско-котловинни романи. И винаги е оставал верен на трансцендентния си копнеж „отвъд“. Отначало това „отвъд“ приема земни измерения – като копнеж да се изплува от сиромашкия сенчест бряг на отсрещния богаташки, цивилизован, огрян от слънцето бряг, като копнеж да се измъкне от затворената, лишена от хоризонти босненска котловина на огрените от слънце морски брегове, от които се разкриват безкрайни хоризонти.

Затова като начало на този конструиран от мен „морски“ роман на Иво Андрич сложих разказа „На брега“ (1952), в който момчето Марко мечтае да преплува реката и от своя сиромашки, сенчест ляв бряг на реката да стигне до огрения от слънцето десен бряг, „на слънчевата страна“. На този разкошен, богат и огрян от слънцето бряг се появява бърза кола с два впрегнати бели коня, а в колата има жени в бели рокли, които символизират далечния богат и красив свят, за който мечтаят тези от сиромашкия бряг. Сред тези жени е и дъщерята на един австрийски чиновник – Роза Калина, която момчето възприема като символ на разкоша и красотата. Но проследяването на съдбата на това – възплъщение на другия, богат и красив свят – момиче и нейното семейство показва, че видян отблизо и отвътре, този разкошен и красив, гледан отдалеч свят е пълен също с нещастия, трагедии и беди. И в разказа „Писмо от 1920 година“ героят, който иска да се спаси чрез бягство от изпълнения с омраза затворен свят на Босна, не намира спасение – загива в Испанската война.

Художествената философия на Андрич ни разкрива, че в историческия свят човек не може да намери спасение и покой, че единственото спасение за човека е на метаисторическо равнище, в кратките мигове на естетически и любовен унес, в пределите на бляна,

където най-накрая ще намери
напразно търсеното тука досега:
и шир и дълж, и хоризонт отворен,
и малко дъх на свобода.

Тази духовна авантюра на трансцендентния копнеж, на бляна по „отвѣд“, се опитам да представя чрез конструирания от мен „морски“ роман на Иво Андрич.